

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW RUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Rok VI:2008

Numer 4 (157)

Data odczytu:23.1.2008

Data wydania: 23.1.2008

mgr Stanisław Poręba

Dzieje Grupy Operacyjnej gen. Stanisława Pruszyńskiego (1919-1920)

Grupa Operacyjna Frontu Pomorskiego gen. Stanisława Pruszyńskiego:

- Stanisław Pruszyński, gen., hr. – d-ca
- (?) Rzymczewski, ppor., hr., - adiutant generała
- Jerzy Grobicki, rtm., oficer Szt. Gen. – szef sztabu
- Antoni Kolnarski, por. – szef Oddziału I
- Piotr (?) Goltman, por. – szef Oddziału II
- (?) Jankowski, por. – szef Oddziału IV
- (?) Oświęcimski, ppor. – szef Oddziału V (Personalnego)
- (?) Pomianowski, por. – szef Oddziału Sztabowego
- (?) Niewiarowski, ppor. – szef Kolumny Samochodów Osobowych
- Eugeniusz Blatton, ppor. – szef Kolumny Samochodów Ciężarowych
- Rudolf Schleytal, por. – szef Intendentury
- Jan Karol Żychliński, ppor. – d-ca Kompanii Sztabowej
- Tadeusz Dykier, ks. płk. – kapelan

Siedziba Grupy Operacyjnej – Wąbrzeźno, ul. Wolności 19 (Budynek Sądu Powiatowego)

Skład:

- ❖ 42 Pułk Strzelców Kresowych – d-ca płk. Karol Szemiot
 - 6 kompania (desant na pociągu pancernym „Hallerczyk”), z-ca d-cy por. Wincenty Kitlas
- ❖ 1 Pułk Ułanów Krechowieckich im. płk. Bolesława Mościckiego – d-ca płk Feliks Dziewicki
 - 1 Dywizjon – d-ca rtm. inż. Zygmunt Podhorski
 - Pluton Trębaczy - d-ca ppor. Aleksander Wojciechowski
 - 2 Szwadron – d-ca por. Ludomir Wysocki. Oficerowie: ppor. Jan Litewski, ppor. Maurycy Potocki.
- ❖ Pociąg pancerny „WILK” – d-ca kpt. Adam Brzechwa-Ajdukiewicz
- ❖ Pociąg Pancerny „HALLERCZYK”

S. Poręba

Gen. Stanisław Pruszyński (1857-1929).

25 kwietnia 1982 r. w ramach obchodów Miesiąca Pamięci Narodowej, na Cmentarzu Wojskowym w Grudziądzu odbyła się uroczystość odsłonięcia płyty na grobie gen. Stanisława Pruszyńskiego. Nazwisko jego jest nierozdzielnie związane z dziejami Pomorza w XX wieku, i to w przełomowym momencie, jakim było w 1920 roku przejście ziem pomorskich przez Polskę.

Stanisław Ursyn Pruszyński urodził się 8 września 1857 r. w Paryżu, w rodzinie ziemiańskiej Józefa i Izabeli z Rzyszczewskich. Dzieciństwo jego upłynęło w majątku

Pomorzany (Małopolska Wschodnia), który należał do jego rodziny od przeszło 100 lat. Po ukończeniu Korpusu Kadetów Kawalerii, jako podporucznik wstąpił w 1877 r. do armii austriackiej. W 1885 r. ukończył Szkołę Wojenną w Wiedniu. W ciągu następnych lat zdobywał coraz wyższe stopnie w hierarchii wojskowej. W kwietniu 1914 roku został awansowany do stopnia generała majora.

W czasie I wojny światowej walczył na froncie rosyjskim jako dowódca pułku kawalerii, następnie dowódca brygady kawalerii i dywizji kawalerii.

W maju 1917 r. został awansowany do stopnia feldmarszałka, czyli generała dywizji. Z powodu wciąż pogarszającego się stanu zdrowia przeszedł do pracy w administracji okupacyjnej ziem byłego Królestwa Polskiego i był generałem inspektorem w Zamościu, następnie zastępcą gubernatora w Lublinie.

Z chwilą powstania państwa polskiego w 1918 r. S. Pruszyński wstąpił do armii polskiej, w stopniu generała porucznika, obejmując stanowisko dowódcy Okręgu Etapowego w Wołkowysku. 24 sierpnia 1919 r. został przeniesiony na stanowisko zastępcy dowódcy 2 Dywizji Armii Józefa Hallera. Po utworzeniu tzw. Frontu Pomorskiego, którego zadaniem było zajęcie ziem pomorskich przyznanych Polsce przez postanowienia Traktatu Wersalskiego, 15 października tego samego roku został mianowany dowódcą Grupy Operacyjnej. Do zadań jej należało przejęcie z rąk niemieckich ziem pomorskich na prawym brzegu Wisły (tereny dawnej Ziemi Chełmińsko-Michałowskiej), m. in. Grudziądz.

Do Grudziądza przybyły wojska polskie pod jego dowództwem 23 stycznia 1920 r. Pierwszym oddziałem polskim, który pojawił się na ulicach był II szwadron I Pułku Ułanów Krechowickich, na którego czele stał rtm. Zygmunt Podhorski, późniejszy generał. Na dworzec kolejowy przybyły dwa pociągi pancerne „Hallerczyk” i „Wilk”. Następnie przybyły dalsze oddziały wojskowe ...

1 kwietnia 1921 r., po zweryfikowaniu jego stopnia wojskowego do stopnia generała dywizji, został S. Pruszyński przeniesiony w stan spoczynku. Na zaproszenie prezydenta inż. Józefa Włodka, Magistratu i Rady Miejskiej, zamieszkał w Grudziądzu, przy ul. Mickiewicza 18, w domu Wacławy Makowskiej. Jego sąsiadami byli: lekarz ginekolog dr Władysław Baraden, Ksawery Świącicki i Franciszek Grzonkowski. W ostatnich latach swojego życia generał był ciężko chory i nie opuszczał swojego mieszkania. Pamiętało jednak o nim grudziądzkie społeczeństwo, dla którego był symbolem powrotu miasta po latach niewoli w granice Macierzy. Miejskowa Placówka Związku Hallerczyków mianowała go swoim członkiem honorowym.

Gen. S. Pruszyński zmarł 2 listopada 1929 r. w Grudziądzu i został pochowany na Cmentarzu Wojskowym. Pomnik na jego grobie zniszczyli w latach II wojny światowej Niemcy. Ocalał z pożogi wojennej natomiast dom, w którym mieszkał w latach 1921- 1929. W Grudziądzu jest ulica gen. S. Pruszyńskiego i co roku organizowany jest Rajd Turystyczny jego imienia przez Oddział PTTK w Grudziądzu. Ulica jego imienia znajduje się również w Wąbrzeźnie.

Adam Brzechwa-Ajdukiewicz (ur. 20 III 1894, Komorniki k. Krakowa – zm. 6 VI 1954, Londyn), oficer sł. st. WP, płk dypl.

Oficer Legionów Polskich (1915-1917) i Polskiej Organizacji Wojskowej (1917 – 1918). W WP - od XI 1918 r. W dn. 23 I 1920 r. w Grudziądzu - d-ca pociągu pancernego „Wilk”. W latach następnych, m. in. d-ca 66 pp, Grudziądz – Chełmno (16 DP, 1927 – 1937). W 1939 r. walczył nad Bzurą i pod Łomiankami k. Warszawy. Jeniec w Murnau (1939 – 1945). Po 1945 r - pobyt na emigracji.

Tadeusz Dykier (ur. 21 X 1877, Wrocław. – zm. 21 XI 1927, Warszawa), ks., płk, dziekan Armii Wielkopolskiej, działacz niepodległościowy i plebiscytowy.

Absolwent Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu (1897) i członek tajnego Towarzystwa Tomasza Zana. Świecenia - 1901 r. Proboszcz w Kąkolewie k. Leszna. Od VI 1919 r. płk i Dziekan Generalny Armii Wielkopolskiej.

W dn. 23 I 1920 r. w Grudziądzu – kapelan Grupy Operacyjnej gen. S. Pruszyńskiego. Na grudziądzkim Rynku wygłosił patriotyczne przemówienie.

Po rezygnacji ze stanu duchownego pracował w Warszawie jako nauczyciel szkół średnich i dyrektor Zarządu Głównego Związku Dzierżawców Rolników Chrześcijan.

Jerzy Grobicki (ur. 4 I 1891, maj. Piastów k.Grójca – zm. 22 IX 1972, Toronto, Kanada), oficer sł. st. WP, gen. bryg., pisarz, historyk wojskowości i podróżnik.

Wydalony z gimnazjum w Warszawie za udział w strajku szkolnym (1905). Uczeń Ritter Akademii w Legnicy i absolwent Akademii Wojskowej w Wiener Neustadt. Służył też w Legii Cudzoziemskiej (1906 – 1907) i był partyzantem w Macedonii (1908). W WP - od 1918 r. W dn. 23 I 1920 r. w Grudziądzu – szef sztabu Grupy Operacyjnej gen. S. Pruszyńskiego. Po 1920 r. oficer sł. st. WP na różnych stanowiskach dowódczych i sztabowych (rtm. – płk dypl), oraz attache wojskowy w Teheranie, Stambule, Bejrucie, Atenach i Madrycie. W 1939 r. walczył z Niemcami. Jeniec sowiecki (1939 – 1941). Później oficer Wojska Polskiego w ZSRR i na Środkowym Wschodzie, oraz attache wojskowy przy rządzie Ciang Kaj-szeka (Chiny, 1945 – 1947). Po 1947 r. – emigrant w Kanadzie. Od 1965 r. – gen. bryg. Odznaczony Orderem Virtuti Militari kl. 5 i 4 oraz 7-miokrotnie Krzyżem Walecznych.

Współpracownik m. in. „Przeglądu Historyczno-Wojskowego”, „Zeszytów Historycznych”, „Przeglądu Kawalerii i Broni Pancernej”, „Związkowca” i „Głosu Polskiego” Autor: „Bitwa konna pod Jarosławicami w 1914 r.” (Warszawa 1930), „Pułk ułanów polskich w Legii Cudzoziemskiej... 1836 – 1838” (Warszawa 1932) i „Szlakiem bojowym pradziadów” (Londyn 1956). Pozostawił pamiętnik (Instytut Historyczny im. gen. Wł. Sikorskiego, Londyn).

Wincenty Kitlas, pseud. Włodzimierz Knopniński (ur. 21 I 1887, Dubin k. Rawicza – zm. IV-V 1940, Katyń, Rosja), oficer sł. st. piechoty WP i Marynarki Wojennej, kpt., autor wspomnień. W latach I wojny światowej marynarz niemieckiej marynarki wojennej i oficer Armii Gen. J. Hallera we Francji. W dn. 23 I 1920 r. w Grudziądzu - z-ca d-cy 6. kompanii 42 Pułku Strzelców Kresowych (oddział desantowy na pociągu pancernym „Hallerczyk”). Oddział zajął grudziądzkie mosty na Wiśle. Po 1921 r. oficer Flotyli Pińskiej (por., kpt.). W 1931 r. oficer rezerwy. Jeniec sowiecki w Kozielsku (1939 – 1940). Przebywał w ubraniu cywilnym. Zamordowany przez Rosjan. Pozostawił wspomnienia o Grudziądzu z 1920 r. (Druk fragm.: Życie Pomorza. Królewskie miasto Grudziądz [I], [Grudziądz 1926], s. 39.

Zygmunt Podhorski, pseud. „Zaza” (ur. 25 V 1891, maj. Popudnia, Ukraina – zm. 12 IX 1960, Londyn), oficer sł. st. kawalerii WP, gen. bryg., pamiętnikarz. Ukończył studia rolnicze na UJ, Kraków (inż. rolnik). W latach I wojny światowej oficer armii rosyjskiej, później w WP, m. in. w 1. Pułku Ułanów Krechowieckich. W dn. 23 I 1920 r. w Grudziądzu – d-ca 1 Dywizjonu wymienionego pułku (Grupa Operacyjna gen. S. Pruszyńskiego). W latach następnych m. in. I komendant CWK w Grudziądzu (1927 – 1935). Od 1938 r. gen. bryg. W 1939 r. d-ca Suwalskiej Brygady Kawalerii, m. in. uczestnik bitwy pod Kockiem. Po 1947 r. mieszkaniec Londynu.

Odznaczony m. in. Orderem Virtuti Militari kl. 5 i 4, oraz Krzyżem Walecznych. Współpracownik „Bellony” i „Przeglądu Zrzeszenia Kół Pułkowych Kawalerii” (Londyn), oraz współautor pracy „Jazda polska w II wojnie światowej” (Londyn 1956). Autor: „Tak zapamiętałem...Wspomnienia i dokumenty (od 13 marca do 10 października 1939 r.)”, (Grudziądz 2002).

Ludomir Wysocki, (ur. 1895 - zm. 1972, Poznań, oficer sł. st. kawalerii WP, płk, historyk wojskowości. W dn. 23 I 1920 r. w Grudziądzu - oficer 1. Pułku Ułanów Krechowieckich – d-ca 2. szwadronu (Grupa Operacyjna gen. S. Pruszyńskiego). W 1939 r. - d-ca 6. Pułku

Ułanów Zaniemeńskich. W latach II wojny światowej działacz konspiracyjny AK, m. in. komendant Podokręgu AK „Tuchola”. Odznaczony m. in. Orderem Virtuti Militari kl. 5 i 6-krotnie Krzyżem Walecznych. Po wojnie – mieszkaniec Poznania i współpracownik m. in. „Wrocławskiego Tygodnika Katolików” (Warszawa). Autor, m. in. art. „Krechowce” („WTK”, 1967, nr 31, s. 6,7).

Literatura:

(Wybór)

- Bielecki, Z..., Grudziądzki generał [S. Pruszyński], „Nowości Grudziądzkie”, 1995, nr 30, s. 5, nr 36, s. 5, nr 50, s. 5.
- Dykier Tadeusz, ks., [w:] Oracki T. Słownik Biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku), [Warszawa] 1983, s. 96
- Dykier Tadeusz, ks., [w:] Paluszkiewicz M., Szewski J., Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych w Wielkim Księstwie Poznańskim 1850 - 1918, Poznań 2000 s. 60.
- Dzieszynski R., Feldmarszałek z Grudziądza, [S. Pruszyński], „Ilustrowany Kurier Polski” (wyd.12), 1990, nr 221, s. [6].
- Grobicki Jerzy (1891 – 1972), [w:] Mały słownik pisarzy polskich na Obczyźnie 1939 - 1980. Praca zbiorowa pod red. B. Klimaszewskiego, Warszawa 1992, s. 114.
- Haller J., Jak wojska polskie zajęły Pomorze, [w:] Księga Pamiątkowa 10-lecia Pomorza, Toruń 1930, s. 57 - 60.
- [Jeuthe F.], Księga adresowa m. Grudziądza 1927 - 1928, [Grudziądz 1927], s. 104, 200.
- Kitlas Wincenty, [w:] Poręba S., Grudziądzka Lista Katyńska, „Gazeta Grudziądzka”, 2000, nr 31, s. 6.
- Kitlas Wincenty, [w:] Pro Memoria, „Wojskowy Przegląd Historyczny”, 1990, nr 1-2, s. 392.
- Krzys J., Grudziądz w 1920 roku, Grudziądz 2005, s. 7 –252, ilustr.
- Krzys J., Militarna przeszłość Grudziądza, Grudziądz 2002, s. 138-139, 141, 150-151, 167, 252, 267 [S. Pruszyński].
- Krzys J., Z Paryża przez Wiedeń do Grudziądza [S. Pruszyński], „Ilustrowany Kurier Polski” [wyd. 12], 1988, nr 25, s. [4].
- Kryski - Karski T., Żurkowski S., Generałowie Polski Niepodległej, Warszawa 1991, s. 80 [A. Brzechwa-Ajdukiewicz], 98 [J. Grobicki], 148 [Z. Podhorski].
- Ligocki E., Dialog z przeszłością, Warszawa 1970, s. 209.
- [Markwicz A.] Wkroczenie wojsk polskich, [w:] Życie Pomorza. Królewskie Miasto Grudziądz [I], [Grudziądz 1926], s. 38- 47, ilustr.
- Poręba S., Grudziądzka Lista Katyńska , [w:] Od Grudziądza do Katynia. Kozielsk – Ostaszków - Starobielsk 1939 – 1940, Grudziądz 1990, s. 10 [W. Kitlas].
- Poręba S., Ludzie dawnego Grudziądza. Bibliografia ...1982 – 1995, Grudziądz 2000, s. 4 [W. Kitlas], 7 [Z. Pruszyński].
- Poręba S., Ludzie dawnego Grudziądza. Wincenty Kitlas (1887 – 1940), „Gazeta Grudziądzka”, 1995, nr 8, s. 5.
- Poręba S., Ludzie dawnego Grudziądza. Gen. Stanisław Pruszyński (1857 – 1929), „Ilustrowany Kurier Polski” (wyd. D), 1982, nr 132, s. [4].
- Stawecki P., Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918 - 1939, Warszawa 1994, s. 255 – 256 [Z. Podhorski], 263 –264 [S. Pruszyński].
- (u.) [Ulatowski J.], Pogrzeb ŚP gen. Stanisława Ursyn Pruszyńskiego, „Goniec Nadwiślański”, 1929, nr 262, s. 8.
- (wił) [Łatuszyński Wł.], W Miesiącu Pamięci Narodowej. Odświeżenie nagrobka gen. Pruszyńskiego, „Gazeta Pomorska”, 1982, nr 82, s. [6].
- Z Żałobnej Karty. Śp. Ludomir Wysocki, „Wrocławski Tygodnik Katolików”, 1972, nr 28 , s. 11.

L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski.